

կայողները, նոցա ընդունելութեան պայմաններով մէկ տեղ:

Առաջիկայ ուսումն. տարուայ համար Ուսուցչական խմբի մէջ բաց են առ այժմ. բարձր դասարանների ուսուաց լեզուի և մաթեմատիկական առարկաների ուսուցիչների ու երկու վերակացունների տեղեր:

Ճեմարանի մատենադարանի համար անցեալ ուսումն. շրջանի ընթացքում նուէր են ստացուել.

ա) 602 կտոր գիրք (466 ուսուերէն, 146 օտար լեզուներով և 10 հայերէն) Հանգուցեալ Գր. Զանչեանի ձեմարանին կտակած գրադարանից.

բ) 147 կտոր արժէքաւոր հրատարակութիւններ Վսեմ. Կ. եղեանից.

գ) 17 կտոր նախկին Հրատարակչական ընկերութիւնից.

դ) 79 կտոր այս տարի դպրանոցական բաժինն աւարտողների կազմած դասարանական գրադարանից.

ե) 118 կտոր Ծնորհ. եռայի սարկաւագից. Սակաւաթիւ օրինակներով ուրիշ զանազան անձերից:

Պարտք ենք համարում յիշել, որ անցեալ ապրիլ ամսին հրատարակուած տեսչի տեղեկագրի մէջ մոռացուել է թիւրիմացութեամբ Ն. Նախիջևանի փոխանորդ Հ. Մուշէ վարդապետի ձեմարանի քսան և հինգ ամեակի առթիւ արած նուէրը՝ 273 կտոր ուսուերէն և հայերէն գրքեր, որոնցից անկաղմնեւն ևս նորա հաշուով կազմուեցան:

Այլ և հանգուցեալ Խորէն եպիսկոպոսի յիշատակին Մոսկուայում մի քանի յարգողների մէջ ժողովուել և աշակերտաց ընթերցանութեան համար գրքեր գնելու պայմանով նուէր է ուղարկուել պ. Խաչատուր Ք. Յովհաննիսեանի ձեռքով 256 բուբլի, որի հաշուն մասամբ գրքեր գնուած են արդէն առանձին յանձնաժողովի ընտրութեամբ, մասամբ ևս պէտք է գնուին:

Մատենադարանի համար նուէր է ստացուել 100 ր. պ. Սարգիս Հախնադարեանից, որի հաշուն գնուեցան գիտութեամբ մեծ

ղիջումով վաճառուող գերմաներէն ընտիր ընթերցանութեան գրքեր:

100 ր. ևս Օգեսայից, պ. Մ. Մուրաեանից էր նուէր ստացուել Արժ. Բենիկ վարդապետի ձեռքով, որ դորժագրուել է դնելու համար, նոյնպէս գիտութեամբ րիջումով վաճառուող Գրիմի հանրահաշիվ գերմաներէն բառարանի մինչև այժմ լոյս տեսած հատորները:

Թ Ի Ի Ի Ի Մ Ա Յ Ո Ւ Յ Ի Ի Ն Ն Ե Ի .

Մշակ լրագրի 107 համարում մեղադրանքի ու լուտանքի մի ամբողջ հեղեղ է թափած Հայոց ազգի եւ Մայր Աթոռի գլխին այն պատճառով, որ իբր թէ Խաչատուր Աբովեանի թողնելը՝ Վարդան Աբովեանի որդիք, վերջինիս մահից յետոյ անոց անապահով դրութեան մէջ են մնացել: Թէ ինչով մեղապարտ է Հայոց ազգը, որ Խաչատուր Աբովեանի թողնելը իրենց հօրից հարստութիւն չեն ժառանգել եւ «պիտի ձեռք մեկնեն քարերարներին», որպէս զի «սպրն» ուսում առնեն», այդ քացատրելը մեր կարողութիւնից վեր է. քայց կկամենայինք մի քանի տեղեկութիւններ տալ այն մասին, թէ Հայոց ազգն ու Մայր Աթոռը ինչպէս են վերաքերուել դէպի այդ որբերը, երբ նոցա անապահով են մնացել:

Վարդան Աբովեան մեռաւ իբրեւ ս. Էջմիածնի ճեմարանի ուսուցիչ: Ճեմարանի վարչութիւնը դիմեց անմիջապէս Վեհափառ Հայրապետին, ինչորելով թոյլ տալ հանգանակութիւն քանալու յօգուտ նորա որբերի, եւ կենսաթոշակ նշանակել այրու համար: Հանգանակութիւնը, ինչպէս ժամանակին «Արարատ»ի մեջ ծանուցուել է հետզհետէ, 3000 բուբլուց անցաւ. գոյացած գումարը քանկ տըրուեցաւ որբերի անունով պայմանաւ, որ այրին ստանայ տոկոսիքը, մինչեւ նոցա չափահաս

դառնալը: Բացի այդ, Ժամհարեան եղբարք իրենց ծախքով տպուած Խաչատուր Աբովեանի երկասիրութիւնների ամբողջ 3000 օրինակը: 1 ր. զին նշանակելով օրինակին: դրին Տիկին Աբովեանի տրամադրութեան ներքոյ, որքերի պահպանութեան համար: Մնչեւ այդ բոլորն ստանալը Վ. Աբովեանի ընտանիքը ապահովուած էր այնու, որ նա ուսումնական տարուայ սկիզբներին վախճանուեց, իսկ ընտանիքը նորա ամբողջ տարուայ ռոճիկը ստացաւ: Ռոճիկի հատուցումը դադարեցուց անմիջապէս յետոյ տարեկան 300 ր. կենսամիջակ նշանակուեցաւ նորա ընտանիքին եկեղեցական եկամուտներից:—Մշակի վերոյիշեալ յօդուածը գրելու իսկական շարժառիթն այն է եղել, որ այդ եկամուտների նկատմամբ եղած մի նոր կարգադրութեան շնորհիւ դիւանական գրադրութիւնները ձգձգուել են: Եւ այրին միառժամանակ իւր թոշակը չի ստացել: Բայց երբ նա խնդրագրով դիմել է ուր հարկն է՝ պատշաճ կարգադրութիւն եղել է, եւ նա ստանալով բոլոր ապառիկները՝ շարունակում է ստանալ կանոնադրապէս իւր թոշակը: Նորա դատի պաշտպանները թող հանգստանան:

Վ. Աբովեան քացի այրի կնոջից թողել է 3 արու եւ 2 աղջիկ զաւակներ: Անդրանիկ որդին ս. Էջմիածնի Ծեմարանի դպրանոցական քաժինն աւարտելով, պ. Մանթաշեանի ծախքով գնացել է արտասահման քարծրերթութիւն ստանալու: Երկրորդ որդին ուսանում է իբրեւ ծրիաթոշակ որդեգիր նոյն Ծեմարանում: Երրորդ որդին ուսանում է իբրեւ ծրիաթոշակ որդեգիր Լազարեան Ծեմարանում: Մեծ դստեր, որ ուսանում է Երեւանի գիմնազիայում, որդեգրեց առ ժամանակ մի երեւանցի տիկին. քայց մայրը Երեւան փոխադրուելով՝ իւր մօտ առաւ նորան, եւ այժմ՝ քարի տիկինը երբեմնապէս միայն կարող է նորան իւր խնամքը ցոյց տալ: Միւս դուստրը փոքր է դեռ, մօր խնամքի տակ:

Արդ, ի՞նչ է մնում դեռ անել Հայոց ազգին Խաչատուր Աբովեանի թողնելի ասպնջութեան համար:

Մի արհամարհական զայրացկոտ ակնարկ եւս քարեհաճել է նոյն լրագրի 115 հ.-ում՝ քժկապետ պ. Վ. Արծրունին նետել Մ. Աթոռի ու նորա տպարանի վերայ, որի շարժառիթը եղել է «Բազմապէս»-ի մի նկատողութեան համար Մշակ 109 հ.-ում՝ լոյս տեսած մի ուրիշ յօդուած:—Որ Հայոց ազգի դատը ծրի պաշտպանողներն ու նորա պակասութիւնները մտրակողները տաանեակ տարիներից ի վեր պնդում են ու պնդում: Թէ ս. Էջմիածինը պարտաւոր է ամէն քան անել ազգի համար՝ սովեալներին կերակրել, զաթթականներին պահել, որքերին մնուցանել ու կրթել, ցրուածներին ժողովել եւ հովուել: զրբեր հրատարակել, ուսումնասիրութիւններ կատարել եւլն եւլն, քայց իրաւունք չունի ոչինչ պահանջելու կամ՝ սպասելու ազգից՝ այդ անզուգական տրամաբանութիւնը յայտնի է ամէնքին: Որ այդ տրամաբանութիւնը շատ ձեռնտու է Մխիթարեան հայրերին եւ, երբ նետերի տարափ է թափուում՝ հարազատների կողմից դէպի «հայութեան սիրելի սիրտը Վաղարշապատի մէջ», մի նետ եւս իրենց կողմից ձգելն ու փոթորիկ հանելը ժամանակի պահանջ եւ նպատակայարմար գործ պէտք է համարուի՝ դորան եւս խօսք չունինք: Կրաւակահանանք միայն մի դիտողութիւն անելով: Եթէ վերջին ժամանակներս ս. Էջմիածնի անունով կտակներ եղել են՝ դորա հայրէնէնէն՝ շուայլ զանձներուն եւ պարարտ կտակներուն» խղճուկ փշրանքներն են միայն եւ կտակուած են ոչ թէ ծրի զրբեր տպելու, այլ նպատակելու, որ հոգեւոր եւ քարոյական կրթութիւն տրուի ու հայոց լեզու ուսուցուի աւելի քան երկու հարիւր տղաների այն ժողովրդի զաւակներից, որի մէջ հոգեւոր ու քարոյական անանկութիւն է տիրում եւ մայրենի լեզուն խեղդամահ քննում օրէցօր. մինչ այնտեղ, ծովի միւս կողմ, հին հին կրեոսանների «շուայլ զանձնութիւն եւ պարարտ կտակներով» յոգիացած հայրերը մի քանի տաանեակ պանդուխտ հայ պատանիներ են մնուցանում՝ միայն՝ կաթոլիկութիւն կոչուած ամենակուլ որովայնի համար, եւ նախնեաց ստուերի տակ թաղելով շարունակում՝ պապու զինը դնել իրենց մի քանի ողորմելի հրատակութիւնների վերայ:

որոնց համար յիրաւի շատ առատ նուէրներ են ստացել մի ժամանակ եւ որոնց հրատարակութիւնը իրենց միակ կոչումն է՝ միակ օրինական գործը՝ միակ պարծանքը։—Եւ դեռ ճրի հրատարակութեան կոչ են անում՝ Մ. Աթոռին, որ ծնուած է քազմադիմի հոգսերի տակ։

Գանք պ. Բժշկապետին։ Նորան մեծ ցաւ է պատճառել, որ տարիներ առաջ նորա շէմիածնի տպարանական վարչութեան ուղարկած՝ «մի ընդարձակ, լաւ մշակուած առողջապահական էտիւղը» կորել է. ոչինչ չունիք հարկաւ դորա դէմ. մենք եւս շատ ցաւում ենք, որ չենք կարող ցոյց տալ, թէ ո՞ւմ ծեղքն է հասել եւ ինչո՞ւ է կորել այդ պատուական էտիւղը։ Բայց թէ ի՞նչ քարեմտութեամբ պ. Բժշկապետը չի յիշում ամենեւին, որ երբ, Վեհափառ Հայրապետի պատուէրը կատարելով եւ «Սուրբիս արքեպիսկոպոսի յորդորական նամակներին» անսալով մի ընդարձակ յօդուած գրեց ժանտախտի մասին եւ ուղարկեց Աբրահամ խմբագրութեան՝ առանձին գրքուկով տպուեցաւ, Աբրահամը թուրք թաժանորդներին, մի քանի հարիւր օրինակ էլ այնպէս ցանկացողներին՝ ճրի քաժանուեցաւ*, —այդ դժուարանում ենք քացատրել։ Պ. Բժշկապետը վճռել է երեսը շուռ տալ լուրորովին ս. Էջմիածնից եւ այլեւս ոչ մի յարաբերութիւն չունենալ նորա տպարանի հետ այն պատճառաւ, որ «չնայելով այդ վերադարձական վերաբերմունքին», վերջերս կրկին լսել է «տպարանապետի» խնդիրը եւ պատրաստել է մի քանի գիտնական—առողջապահական յօդուածներ Արարատի համար՝ այն պայմանաւ, որ իւրաքանչիւրից առանձին գրքուկներով արտատպեն 1200 օրինակ եւ տան իրրեւ իրեն վարձատրութիւն, իսկ վարչապետը համարձակուել է պատասխանել, թէ տպարանը կարող է տալ միայն 300—400—600 օրինակ։ Գուցէ ընթերցողին զարմանալի կը թուի, թէ պ. Բժշկապետին զայրոյթ պատճառող յանդգնութիւնը ո՞րն է այստեղ. բայց նա պատճառներ շատ ունի։ Վարդապետը նախ պէտք է գուշակէր, որ նա իր

տացած օինակները ճրի կը թաժանէ. ապա ընդունէր նորա հետ, որ «արտատպումը քիչ արժէ մասնաւոր տպարաններում, իսկ Էջմիածնի տպարանում ուղղակի ոչինչ չարժէ», ենթադրէր, որ նա կարող է մի շաքաթ աշխատած, 25 բուրլու գիրք գնած, իւր գործը թողած լինել յօդուած գրելու համար։ Եւ ահա, որովհետեւ «այսպէս ժողովուած է դորա փոխարէն, թէ 1200 օր. արտատպութիւն ինչպէս ամէն տեղ, այնպէս նաեւ ս. Էջմիածնի տպարանում մի քան արժէ. թէ եթէ յօդուածն այնչափ փոքր է, որ արտատպութիւնը քիչ քան արժէ, ուրեմն նորա գրելու համար էլ ամբողջ շաքաթ գործ դրած չեն լինի եւ գործերը թողած. թէ այդպիսի յօդուածներ գրելու համար մեզանում 25 բուրլու գիրք չեն գնում, այլ իրենց ունեցած մի կամ կէս բուրլիանոց գրքից են օգտուում, կամ երբեմն նոյն իսկ ոչինչ չարժող մի քաղաքական յօդուածից. թէ վերջապէս տպարանը մի առեւտրական հաստատութիւն է, որ կարող է Վեհափառ Հայրապետի հրամանով Մ. Աթոռի կամ այս ու այն քարերարի հաշուին գործ կատարել, քայց ճրի կամ անհաշիւ կերպով երբէք. մինչդեռ անհաշիւ կլինէր Արարատի իւրաքանչիւր յօդուած 1200 օր. արտատպել հեղինակին ընծայելը, եւլն. եւլն.—

Պ. Բժշկապետը զայրանում է, վերջն էլ իւր յօդուածը հիւրընկալող եւ իւր գործունէութիւնը ջատագովող թերթին պարգեւատրած լինելու համար համեմատում նորա «լուսամիտ, լուրջ, սրտակից վերաբերմունքը դէպի այն ամէնը, ինչ որ լաւ է, ազգագուտ է». «հայրութեան սիրելի սրտի եսամոլ կուրութեան հետ»։ Իրողութիւնն այն է սակայն, որ մինչ «Բազմալէպը», «Մշակը» եւ ուրիշ լուսամիտ թերթեր ու անձինք ճրի ջատագովել են միայն Բժշկապետ Վահան Արծրունու հանրամատչելի առողջապահական յօդուածներ եւ գրքուկներ գրելու ազգագուտ ծառայութիւնը, «Հայրութեան սիրելի սրտի» տպարանը 3000 օրինակ ճրի տպագրեց ու ցրուեց նորա երկասիրած գրքուկը, ճրի տպագրեց անցեալ տարի եւ ցրուեց քժ. պ. Ա. Բաքայեանի միջոցաւ ստացուած մի քանի առողջապահական յօդուածներ, որոնց նման շատերն էլ Արարատի մէջ է

* Բժ. Վահան Արծրունի, — Ժանտախտ. Վաղարշապատ, 1897. (պարունակում է 80 փոքրադէր էջ)։

տպագրել: այս անգամ եւս կարտատպէր եւ ծրի կցրուէր անշուշտ: Վեհափառ Հայրապետի համութիւնն առնելով ըժ. պ. Արծրունու նոր յօդուածները, եթէ նա վերջին հոգսը տպարանի վերայ թողնէր, փոխանակ գուշակել տալու: որ իւր վերայ է առնում:

ՏԵՂԵԿԱՅԻՆ

Բաղէշէն կը գրեն մարտ 10 թուականով:—Աշոյ Ա. Կարապետի վանուց պատմիարանութիւնը՝ յատուկ գրութեամբ մը խորհրած է Քեր. Հայր Զիլինկիրեանէ: Նոր միջնորդէ Վսեմ. կուսակալին քով վանապատկան ինչ ինչ տրոց առանձնաշնորհման գործադրութեան մասին: որուն համար միարանութիւնն ալ դիմում ըրած է Վսեմ. կուսակալին: Կը յուսանք թէ Վսեմ. կուսակալի իր բարեսիրական հոգատարութեամբ բարեհաճի ի նկատի առնել ա. Կարապետի պէս մենաստանի մը անձուկ վիճակը և արժանը տնօրինել:

— Բաղէշէն կը գրեն. — «Տեղւոյս Աւետում նական Խորհուրդը այսօրու ընէ կը խորհի յառաջիկայ շրջանին բողոքական հայոց վարժարանաց հետ միացնել՝ քաղաքիս արդէն միացեալ վարժարանները:

— Գոհութեամբ կիմանամք թէ, Գարակէօզեան Ազն. Գրիգոր Էֆէնտի կրէի Ազգային Հիւանդանոցի հոգաբարձութեան տառնապետ Կիւլպէնկեան Պատրիկ Էֆ. ի յանձնէր է այն 600 ոսկին՝ որ Գարակէօզեան ստակին տոկոսը կը կազմէ և վարչութեան որոշման համեմատ պիտի յատկանայ հիւանդանոցի որոշանոցին: Հոգաբարձութիւնը իւր կրէկուան նիստին մէջ երկարօրէն խորհրդակցեցաւ այդ գումարին գործածութեան եղանակներուն վրայ:

— Արարիկի թուաճնորդ Մուշեղ Ծ. վարդապետ տեղւոյն կարօտեալներուն համար 100 ոսկւոյ նպաստ մը խնդրել է Պատրիարքարանէն:

— Տիարակի թիւ մէջ գերմանական որոշանոցի մը բացումը յաջողութիւն գտած չք-

լալով գերման որբանոցները սկսած են կ'գիտիս փոխադրել տեղւոյն որբերը:

— Ռոստոթոյի նորընտիր առաջնորդ Տ. Ներսէս Արքազան իր պաշտօնատեղին հասնելով ջերմագին ընդունելութիւն գտել է տեղացիներէն:

— Բաղէշէն կը գրեն մարտ 17 թուականով:—Խիզանու ա. Խաչ վանուց որբանոցին մէջ առ այժմ կը պատասպարուին քսան հասորբուկներ: այդ որբանոցը կրնգուելի Ազգ. Պատրիարքարանէ 15 օսմ. ոսկւոյ նպաստ մը: Կը խնդրէ որ այդ թիւը ի մտոյ պիտի կրկնապատկուի: Վսեմը ի վիճակի է մատակարարելու յորեն և պողեղէն. քանի որ այդպէս է որբերու թուոյն կրկնապատկումը և կարող ուսուցչաց անուանումն ալ իրաւամբ պիտի պահանջուի: նաև համեստ արհեստանոցի բաժնի մը յաւելումը:

— Տեղւոյս Քաղ. Ժողովը յանձնարարեց Խնդիր Կատարի որբանոցի խնամակալութեան որ փութայ շնորհակալութեան զիր մը գրել անդիւոցի միտինար ազնիւ Մըթքը ձործին: որ շարժառիթ եղած է որբանոցին համար յղելու 50 օսմ: ոսկւոյ կահագործութեան: զերձակութեան գործիներ: որոնց մեծագոյն մասը հասած է և քնացեալ երկու սնտուկներն ալ կը սպասուին:

— Սիվրի հիսարէն կը գրեն. — Այսօր յուղարկաւորութեան հանդէսը կատարուեցաւ հանդուցեալ մէջ. Ստեփան ազա Փսոունեանի: որ 20 օրէ ի վեր կը տառապէր ժանտատեղի: Մէկ ամիս առաջ քուէներու առաւելակիւ մեծամասնութեամբ թաղ. Խորհրդոյ անդամ ընտրուած էր: Կտակեց 300 ոսկի քաղաքիս մէջ վարժարան մը շինուելու համար. 50 ոսկի ա. Փրկչի հիւանդանոցին, 50 ոսկի տեղւոյս աղքատախնամ ընկերութեան, 3 ոսկի Սանուց ընկերութեան, 50 ոսկի ալ՝ կալուածի: անկէ զոյացած հասոյթը վարժարանոց ծախքերուն յատկացուելու համար:

— Փոքրիկ Հայ դպրոցականութիւն մը կազմուած է ի Տար—Խա—Սալամ, գլխաւոր կեդրոն Արեւիկեան Սիվրիկի գերման դպրոցականաց մէկ մասն Եգիպտոսէն: մէկ մասն ալ Հնդկաստանէն գացած են Պոնպայի ձամբով: